

HORVÁTORSZÁG INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGE

ENDRŐDI-KOVÁCS VIKTÓRIA

Bevezetés

Az Európai Unió számára az elmúlt években rendkívül fontossá vált a Nyugat-Balkán helyzete, ezen országok jövőjét csakis az Unión belül tudja elképzelni és nyilatkozatai alapján kifejezett célja ezen országokat felvenni a tagállamok sorai közé. A térség országai vagy már tagjelöltek (Horvátország és Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság) vagy potenciális tagjelöltek (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Szerbia és Koszovó az ENSZ BT. 1244 sz. határozatában foglaltak szerint).

Horvátország gazdasága és helyzete kimagasló a Nyugat-Balkán államai között: jelenleg már a csatlakozási tárgyalások vége felé jár (a többi térségbeli állammal még el sem kezdődtek a csatlakozási tárgyalások), és valószínű, hogy a közeljövőben elsőként csatlakozhat a régió országai közül. Az Európai Unió legutóbbi bővítési stratégiája szerint¹ a tagság eléréséhez azonban még reformokat kell végrehajtania a bíraskodás területén, harcolnia kell a korrupció és a szervezett bűnözés ellen, illetve a kisebbségi jogok védelméért. Emellett még nem oldódott meg az a sürgős követelmény, hogy biztosítsa a Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszéknek (ICTY) a szükséges dokumentumokhoz való hozzáférést.

E tanulmány célja, hogy a csatlakozási folyamat állásán túlmenően bemutassa Horvátország integrációérettségét. Az integrációérettség fogalma egyben magában foglalja, de túl is mutat a csatlakozási kritériumokon. Az érettség vizsgálata a hatékony és sikeres integrálódás feltételeit kutatja, azt, hogy mennyire képes az adott állam kihasználni a csatlakozásból származó előnyöket, illetve minimalizálni a hátrányokat és költségeket. Ennek vizsgálatakor négy dimenziót különböztethetünk meg: gazdasági, társadalmi, politikai és intézményi aspektusokat. A továbbiakban ezeket a dimenziókat végigjárva vizsgáljuk meg Horvátország felkészültségét az uniós tagságra.

Az integrációérettség mérésének módszertana

A tanulmány során Palánkai Tibor integrációérettséggel kapcsolatos módszertanát² használom fel Horvátország integrációérettségének vizsgálatakor. Az integrációérettséget meg kell különböztetnünk a csatlakozási kritériumoktól, utóbbi jóval tágabb fogalom. A kettő fogalom szorosan összefügg egymással, mivel a tagsági feltételek (jelen esetben a koppenhágai kritériumok³) az integrációérettséget próbálják kifejezni. A csatlakozási feltételek leginkább a tagsági kritériumok minimumát fogalmazzák meg, míg az érettség messze túlmutat ezen, és általában a sikeres és hatékony integrálódás kritériumait vizsgálja.

* Endrődi-Kovács Viktória doktoranda, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

¹ Az Európai Unió 2009-2010-es bővítési stratégiája a következő linken érhető el:

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_oct_2009_en.htm

² Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest, p. 375-442.

³ Koppenhágai kritériumok: demokrácia, törvényesség, az emberi és kisebbségi jogokat garantáló intézmények stabilitása, működőképes piacgazdaság, a gazdasági és monetáris unió céljának elfogadása (és egyben ahhoz a jövőbeni csatlakozást, azaz a maastrichti kritériumok teljesítését is magában foglalja), valamint az unió felkészültsége az újonnan csatlakozók felvételére. (Palánkai, 2004)

Palánkai Tibor szerint „Az integrációérettség az adott integrációs formából származó előnyök maximális kihasználásának képessége a költségek és a hátrányok minimalizálása mellett. Az integrációérettséget a költségek és hasznok mérlegével lehet mérni. Egy ország akkor integrációérett, ha a tagság pozitív végösszegű játék, vagyis egészében előnyös számára.”⁴

A csatlakozási kritériumok teljesítéséről, illetve az országok felkészültségéről az Európai Unió rendszeres vizsgálatokat végez (éves országjelentések), azonban ezek az integrációérettségre mélyebb elméleti és módszertani megalapozást nem adnak. Emellett az Európai Unió által megkövetelt kritériumok teljesítését nehéz mérni, illetve megpróbálja egy közös szemüvegen át nézni az eltérő adottságú országokat.

Az integrációérettség mérése nem csak a belépés előtt szükséges (ellentétben a csatlakozási kritériumoktól, amelyek a belépés után elveszthetik jelentőségüket), hanem annak képességét is kifejezi, hogy a tagság során mennyire képes kihasználni az abból adódó előnyöket.

A gazdasági integrációérettséget az alábbi alapkritériumokkal határozhatjuk meg: működő piacgazdaság; versenyképesség; makrostabilitás és stabilizáció; konvergencia; finanszírozhatóság és finanszírozás. A működő piacgazdaság (a piaci szereplők és az árak szabad, korlátozások nélküli mozgása) valamennyi integrációs forma esetén alapfeltétel, hiszen a belső szabad kereskedelem előnyeit csak ennek megléte esetén lehet kihasználni. Ehhez szükséges a piacok általános szabadsága, azaz az árak átfogó liberalizálása, átláthatósága és rugalmassága, valódi és működő pénz-és tőkepiacok megteremtése, a verseny körülményeinek és zavartalan működésének kialakulása, a magánszektor dominanciája (megfelelő mértékű privatizáció, illetve annak befejezése az átalakuló országokban).

Emellett fontos a vállalkozások piaci alapú megszerveződése és működése, a piackonform állami intézmények, irányítás és szabályozás (például a piackonform gazdaságpolitikák, a szabályozás átláthatósága, az állami támogatások és szubvenciók leépítése) és a gazdaság külső intézményi nyitása illetve nyitottsága (a külkereskedelem liberalizálása, az állami ellenőrzés és a monopóliumok felszámolása, a nemzeti valuta konvertibilitása valamint a tőkék áramlásának szabadságának biztosítása).⁵

A versenyképesség meghatározza az adott ország vagy régió termelőinek helyzetét, lehetőségeit az integráció előnyeinek kihasználására. Nélküle az integrációnak súlyos negatív következményei lehetnek (mint például az, hogy az új tagország vállalatai eltűnnek a piacról). A makrostabilitás mind a piac normális működése, mind a piaci integráció előnyeinek kihasználása szempontjából elengedhetetlen. „Optimális vagy kedvező makrogazdasági teljesítmény, ami a gazdasági növekedés, az infláció, a foglalkoztatottság, a költségvetési mérleg vagy a fizetési mérleg ideális alakulásán alapul.”⁶ A konvergencia azért fontos vizsgálódási szempont, mert a nagy fejlettségi szintkülönbségek, mint például a kevésbé fejlett és az iparilag fejlett országok közötti integráció komoly problémák, konfliktusok forrásai lehetnek, az európai uniós csatlakozás a kevésbé fejlett tag számára negatív következményeket hozhat.⁷

A gazdasági fejlettség és gazdasági struktúrák közelítéséhez elengedhetetlen a fejlesztési igények finanszírozása, illetve felmerül a kereskedelmi előnyök egyenetlen megoszlása miatt a vesztesek kompenzálásának problémája is. Ahhoz, hogy sikeresen csökkenteni lehessen a fejlettségi különbségeket, szükség van a hazai tőkeforrások rendelkezésre állása (a hazai gazdaság fejlesztési képessége) mellett a működő tőkepiacok jelenlétére (amelyek képesek a belső és külső források mobilizálására és az ésszerű forrásallokációra), a nemzeti költségvetési egyensúly elérésére és fenntartására (miközben finanszírozza a csatlakozással járó költségeket), illetve megfelelő mértékű tőkeabszorpciók képességeire.⁸

⁴ Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest, 378. oldal

⁵ Uo. p. 381-388.

⁶ Uo. p. 399

⁷ Uo. p. 388-412.

⁸ Palánkai (2004), p. 418-424.

Az integrációérettség vizsgálatának *politikai* dimenziójában a tagsági kritériumok és az integrációérettség nem választhatóak el egyértelműen egymástól. Így a következő feltételek teljesülését kell megvizsgálnunk: a demokrácia általános érvényesülését (1957, Római szerződésben foglaltak szerint), a demokratikus intézmények stabilitását (1993, koppenhágai kritérium), a működő demokratikus intézményeket (1995, Madrid, a koppenhágai kritériumok továbbfejlesztése eredményeképpen), illetve a demokratikus elveknek való megfelelést (1997-ben Amszterdamban, illetve 2000-ben Nizzában megfogalmazottak szerint). E kapcsán szükséges megvizsgálni a parlament és végrehajtó hatalom szerkezetét és működését (többek között azt, hogy megvalósult-e a plurális demokrácia, piacgazdaság és szabad választások, a belpolitikai stabilitás, jogbiztonság, közbiztonság, jogharmonizáció, a hatékony közigazgatás), az igazságszolgáltatás szerkezetét és működését (a bíróságok függetlenségét, a civil és kisebbségi érdekérvényesítést), a politikai, a polgári, a gazdasági, a szociális és kulturális jogokat. Végül, de nem utolsósorban nem lehet eltekinteni a kisebbségi jogoktól és a kisebbségvédelemtől.⁹

Az integrációt azért érdemes *társadalmi dimenzió*ban is megvizsgálni, mivel az integráció sikeressége nagyban függ attól, hogy mennyiben részesül az egész társadalom az integráció hozadékaiból. Annak ellenére, hogy társadalmi aspektusokra vonatkozó tagsági kritérium nincs, azok a gazdasági és politikai kritériumok tekintetében megjelennek. A társadalmi integráció és kohézió pedig feltétele az integráció társadalmi támogatásának. A társadalmi integráció és kohézió előrehaladottsága magába foglalja a civil szerveződés és érdekképviselő előmozdítását, a szociális párbeszéd fejlesztését, a társadalmi konfliktusok helyzetét, a szociálpolitikát, a leszakadó szociális rétegek felemelését, a hazai kisebbségek érdekképviselőit előmozdítását, valamint az európai uniós csatlakozás támogatottságát.¹⁰

A negyedik dimenzió az *intézmények és jogharmonizáció*. Ahogy Palánkai Tibor fogalmaz: „Az intézményi keretek adják meg az integrációs folyamatok megvalósulási formáit, s nagyban meghatározzák az integrációs politikák és intézkedések hatékonyságát. Az integráció elmélyülésével, különösen a gazdasági és monetáris unió előrehaladásával az intézményi feltételek és kritériumok jelentősége növekszik.”¹¹ Az országjelentések részletesen elemzik ezt a dimenziót, többek között az *acquis communautaire* átvételét, ennek alkalmazását szolgáló intézmények kialakítását, az intézményi és jogrendszer harmonizációját.

Horvátország integrációérettsége gazdasági szempontból

Horvátország gazdasági integrációérettségének vizsgálatakor elengedhetetlen áttekinteni az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 1994 óta folytatott éves „átalakulási elemzését” (*Transition Report* – 24 országra teszi ezt közzé, köztük Horvátországra is). Az elemzései során a következő mutatószámokat veszik sorra¹²:

- ✓ Nagy privatizáció (szektorokra kiterjedő)
- ✓ Kisméretű privatizáció (kisprivatizáció)
- ✓ Külgazdasági és árfolyamrendszer
- ✓ Árliberalizáció foka
- ✓ Vállalati szerkezetváltás
- ✓ Pénzügyi intézmények működése

⁹ Uo. p. 425-430.

¹⁰ Uo. p. 431-433.

¹¹ Uo. p. 434.

¹² EBRD Horvátországról szóló 2009. évi Transition Reportja:

<http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/croatia.pdf> (letöltés dátuma: 2010-03-17)

- ✓ Versenypolitika
- ✓ Bankreform és kamatláb-liberalizáció
- ✓ Az értékpapírpiac és a nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése
- ✓ Előrehaladás az átalakulás jogi feltételeiben
- ✓ Infrastrukturális előrehaladás
- ✓ Az átalakulás társadalmi érettségének mutatói

A Transition Report az egyes paraméterekkel kapcsolatosan az átalakulás állását és fejlődését 4-es skálán méri, ahol az 1 az átalakuló reformok hiányát jelenti, a 4-es pedig a fejlett piaci gazdaságokéhoz hasonló szintet jelez. Jelenleg Horvátország ezen a skálán 3,55-ös értéken áll.¹³

A jelentés megállapítja, hogy a nagyprivatizáció területén nem került sor jelentős változásra, ez többek között a változó globális környezetnek is köszönhető. A horvát olajtársaság (INA) privatizációja előrehaladt, de más területeken igen lassú a privatizáció. Ezt mutatja az is, hogy 2009 közepén az Állami Privatizációs Alap portfóliójában még több mint 800 cég szerepelt.¹⁴ A nemzeti vagyon körülbelül 40 %-a közvetlenül, vagy közvetve (nyugdíjalapokon keresztül) még ma is állami kézben van. A kormány még 2003-ban tett ígéretet a privatizáció felgyorsítására, de az – a politikai viták miatt is – máig csak terv maradt. A Privatizációs Alap pályázatai közül csak néhány volt eredményes. 2005-ben például nagy botrányt kavart, hogy a miniszterelnök leállította a Liburnia Hotel Társaság előkészített privatizációját, majd leváltotta a Privatizációs Alap elnökét. A sikeres PLIVA gyógyszergyárat, amelyért versenyeztek a befektetők, 2006. október 25-én eladták az amerikai Barr gyógyszergyárnak, ami milliárdos bevételt jelent az államkasszának.¹⁵ Ha sikerül Horvátországnak privatizálnia a hajóipart, az jelentősen növelné elkötelezettségét a privatizáció mellett.

Ahhoz, hogy az Európai Unió tagállamként állja majd a versenyt, szükséges az adminisztráció és a bíróságok további reformja, illetve a munkaerőpiac rugalmasabbá tétele. Emellett a Doing Business rangsorában csupán a 103. helyen szerepel (a 183 ország közül), ami azt jelenti, hogy még nem megfelelő az üzleti környezet a vállalatok számára. Az infrastrukturális beruházások területén is jelentős hiányosságok vannak: az állami tulajdonban lévő vállalatok még mindig jelentős állami támogatásokat kapnak (legjelentősebb a nemzeti vasúttársaság, a Hrvatske Željeznice – HŽ). Ezek az állami vállalatok jelentős veszteséggel működnek, illetve hatékonyságuk növelésére lenne szükség.¹⁶

A pénzügyi szektor a jelentés szerint jól teljesített a globális válság ellenére is. A horvát bankrendszer „jól-kapitalizált és likvid”. A hatóságok a válságkezelés során 2008 negyedik negyedévében lazítottak a kötelező tartalékrátákra vonatkozó szabályokon. Ezek ellenére a bankok száma (32 működött 2008 végén) túl soknak mondható az ország méretéhez képest. Középtávon szükséges lenne a bankszektor konszolidációjára.¹⁷

A makroökonómiai teljesítményre a válság jelentős hatással volt, 2009-ben az ipari termelés átlagosan 10,2%-kal esett vissza, és a gazdasági növekedés is jelentősen visszaesett. A válság hatásainak enyhítésére a kormány a 2009-es költségvetést három alkalommal is módosította. Az első 2009 áprilisában történt, amikor a költségvetési deficit mértékét módosították 1,6%-ról 2%-ra. Emellett különféle módszerekkel támogatta a horvát kis-és középvállalatokat (SMEs), illetve a turizmushoz kapcsolódó szektorokat, és eltörölték a közsférákban dolgozók 6%-os előírányzott fizetésemelését. Júliusban pedig tovább csökkentették a kiadások mértékét. Ezek ellenére a rövidtávú gazdasági kilátások bizonytalanok, nagyban függenek a turizmus kilátásaitól. De középtávon a növekedési kilátások kedvezőek, köszönhetően annak, hogy a kormány elkötelezett a

¹³ EBRD Horvátországról szóló 2009. évi Transition Reportja:
<http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/croatia.pdf> (2010-03-17) p. 156.

¹⁴ Uo. p. 156.

¹⁵ Horvátország magyar üzletember szemével (2006) –www.itd.hu/resource.aspx?ResourceID=kapcs_hr_01 (2010-03-19) - p. 6.

¹⁶ EBRD Horvátországról szóló 2009. évi Transition Reportja:
<http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/croatia.pdf> (2010-03-17) p. 156.

¹⁷ Uo. p. 156.

makroökonómiai stabilitás fenntartása, illetve az üzleti környezet, privatizáció és közszektorbeli reformok iránt.¹⁸

A versenyképesség fogalma és mérése

A versenyképesség fogalma és mérése rendkívül komplex és problematikus, számos tényező határozza meg. Folytatva Palánkai Tibor gondolatmenetét a versenyképesség mérésére a Nemzetközi Menedzsmentfejlesztési Intézet (International Institute for Management Development, IMD) által, illetve a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, WEF) által használt elemzéseket érdemes figyelembe venni.¹⁹ Az IMD 57 országra vonatkozóan 329 mutatóval dolgozik.²⁰ Az IMD számításai szerint Horvátország csupán az 53. helyen áll, az utóbbi években pedig rontott a versenyképességén (összehasonlításképpen Magyarország a 31. helyen áll, Bulgária pedig a 38-on, de a többi vizsgált újonnan csatlakozó európai uniós tagállam – azaz a 10+2 - is versenyképesebb, illetve azok voltak a csatlakozásuk időpontjában).²¹ Ezek alapján az a következtetés vonható le, hogy Horvátország a versenyképesség szempontjából nem tekinthető integrációérettnek. Ezt a World Economic Forum eredményei is megerősítik. (A WEF 133 országot vizsgál, több mint 100 mutatót használva fel). Továbbá megállapítható az is, hogy a Nyugat-Balkán országaihoz képest Horvátország jóval versenyképesebbnek tekinthető.²² A legnagyobb versenyképességet gátló tényezők a kormányzat nem megfelelő hatékonysága, a pénzügyi forrásokhoz való elégtelen hozzáférés, a korrupció, az adószabályozások, illetve adóráták.²³ A mutatószámok kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy egyik mutató sem képes teljes képet adni a versenyképességről. Az IMD főként arra helyezi a hangsúlyt, hogy az egyes országok mennyire képesek vonzani, megtartani a külföldi beruházásokat, illetve azokat eszközölni, és az ehhez szükséges üzleti környezetet kifejleszteni. A WEF pedig leginkább a külföldi beruházások vonzására, az exportnövelés képességére helyezi a hangsúlyt.²⁴ Emellett a világgazdasági verseny követelményei és folyamatosan változó feltételeiről nem ad megfelelő képet. Nem kap megfelelő súlyt az egyes országok (jelen esetben Horvátország) világgazdasági pozíciója (például a gravitációs központhoz viszonyított helyzete, vagy a nemzetközi politikai, diplomáciai szerepükből adódó tárgyalási ereje) sem.²⁵

A makrostabilitás szempontjából a reál GDP növekedést, a munkanélküliséget és az inflációt kell megvizsgálni. A reál GDP vizsgálatok megállapítható, hogy a válság előtti években kiegyensúlyozottan növekedett a gazdaság, kiugró eltéréseket nem találhatunk. Emellett a mutató hasonló mértékben és szinkronban változott az Európai Unió tagállamaival. (lásd 1. táblázat) Azonban a GDP évi 4 % körüli növekedésének motorja inkább a költségvetésből finanszírozott infrastrukturális fejlesztések, és csak kisebb részben a magánszektor.²⁶ Az Eurostat további adatait megvizsgálva hasonló trendeket találhatunk a munkanélküliséggel és az éves inflációval kapcsolatosan is (habár aggodalomra ad okot a 10% feletti munkanélküliségi ráta).

¹⁸ EBRD Horvátországról szóló 2009. évi *Transition Reportja*:

<http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/croatia.pdf> (2010-03-17) p. 157.

¹⁹ Palánkai (2004): p. 394-395.

²⁰ IMD World Competitiveness Yearbookról szóló honlapja: <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/index.cfm> (2010-03-18)

²¹ World Competitiveness Online: <http://www.worldcompetitiveness.com/> (2010-03-18)

²² World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2009-2010, p.26.

²³ Uo. p.137.

²⁴ Szentés Tamás és mk (2005): Fejlődés, versenyképesség, globalizáció, I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 152. oldal

²⁵ Uo. p. 156.

²⁶ Horvátország magyar üzletember szemével (2006) – p. 7.

1. Táblázat: A reál GDP növekedése 2004 és 2009

Ország/év	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU 27	2,5	2	3,2	2,9	0,8	-4,2
Horvátország	4,2	4,2	4,7	5,5	2,4	-5,8

Forrás: Eurostat (2010)²⁷

A konvergencia mérésekor az egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson) alakulását érdemes megvizsgálni az Európai Unió átlagának százalékában. Ez alapján 2008-ban Horvátország az Európai Unió 27 tagállamának átlagának a 62,7%-án áll. Ez az arány magasabb, mint a legutóbb csatlakozott államoké (Románia és Bulgária jelenleg is alacsonyabb szinten áll), vagy a többi tagjelölt országé. Emellett 2001 óta folyamatosan nő az egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson), ami jól jelzi, hogy Horvátország konvergál az Európai Unió fejlettségi szintjéhez. (lásd 2. táblázat) Ez nagy valószínűséggel - a korábbi csatlakozási eredmények alapján - fel fog gyorsulni, amint tagállammá válik.

2. Táblázat: Egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson) (EU-27 = 100)

Ország\év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU 27	100	100	100	100	100	100	100	100
Bulgária	29,2	30,9	32,5	33,7	34,5	36,5	37,7	41,3
Románia	27,8	29,4	31,3	34,1	35	38,4	41,6	n/a
Horvátország	50,3	52,3	54,3	55,8	56,6	57	60,2	62,7
Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság	25,1	25,2	25,6	26,6	28,5	29,4	30,9	n/a
Törökország	37,4	36,2	35,9	39,5	42,4	44,4	44,6	45,5

Forrás: Eurostat (2010)²⁸

Az ország 1995 és 2005 között 3 milliárd euró világbanki, EBRD és IMF, továbbá 283 millió dollár USAID, valamint 514 millió euró (CARDS, ISPA és SAPARD) előcsatlakozási fejlesztési forrást használt fel az államigazgatás korszerűsítésére, kis-és középvállalkozások támogatására, infrastruktúra-fejlesztésre, jogharmonizációra, valamint a versenyképesség javítására. Az Európai Unió Előcsatlakozási Programjának forrásaihoz való hozzáférés érdekében elkészült a Nemzeti Fejlesztési Terv. Az IMF-el kötött megállapodás szerint – a magas eladósodás miatt – csökkenteni kell a nagyberuházásokat, így az útépitési vagy lakásépítési program is lelassul, de prioritást élveznek a tengerparti kommunális beruházások, a vasúthálózat, vagy az energetikai infrastruktúra fejlesztése és európai rendszerekhez való illesztése. Az IMF sürgeti a közkiadások lefaragását és a privatizáció felgyorsítását is.²⁹ A stabilizációt, a modernizációt és az integrációt túlnyomórészt külső forrásokból finanszírozták.

A horvát gazdaság egyik legkritikusabb területe a külkereskedelmi deficit több éve tartó, aggasztó növekedése, a rendkívül gyenge export teljesítmény, aminek fő okai az elmaradt befektetések, az exportkapacitások hiánya, az agrárium állapota, és a túlértékelt kuna.³⁰

²⁷ Eurostat (2010) Reál GDP növekedés mutatói -

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020> (2010-03-18)

²⁸ Eurostat (2010): Egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson): (2010-03-19)

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsieb010&language=en>

²⁹ Horvátország magyar üzletember szemével (2006) – p. 2.

³⁰ Uo. – p.4.

3. Táblázat: Horvát export és import alakulása 2001 és 2008 között (milliárd dollár)

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Kivitel	4,66	4,90	6,18	8,02	8,77	10,37	12,36	14,11
Behozatal	9,14	10,72	14,20	16,58	18,56	21,48	25,83	30,72
Egyenleg	-4,48	-5,82	-8,02	-8,56	-9,79	-11,11	-13,47	-16,61

Forrás: UNCTAD: Handbook of Statistics 2009

A kivitel 18 %-át a kocsz, az olajszármazékok és a vegyi anyagok, 14%-át a tengerhajók teszik ki, míg a gépi berendezések mindössze 6 %-os súllyal szerepelnek, ugyanannyival, mint az agrártermékek, élelmiszerek. Az import feloleli a termeléshez szükséges anyagok és energia, a gépek és berendezések, valamint a fogyasztási cikkek széles skáláját.³¹

A GDP szerkezetéről azt mondhatjuk el, hogy a GDP több mint 60%-át a szolgáltatások szektora, 31,6%-át az ipar, és 7%-át a mezőgazdaság adja. Területének közel kétharmad részét hasznosítja a mezőgazdaság. Mindenekelőtt a Száva-Dráva- köze áll intenzív hasznosítás alatt. Legfontosabb terményei: cukorrépa, burgonya, búza, kukorica. Az állattenyésztésben főleg a szarvasmarha, a birka és a sertés tenyésztésére koncentrálnak. Az adriai parthoz közeli vizek mentén meghatározó bevételi forrást jelent a halászat is. A mezőgazdaság a lakosság kb. 5%-át foglalkoztatja. A háború előtt, 1991-ben még az ipar foglalkoztatta a lakosság legnagyobb részét (ma már csak körülbelül egyharmadát). Legfontosabb üzemei a kőolajfinomítók, a vas- és acélgyárak, a hajógyárak, és a vegyipari üzemek. Az Adria-kőolajvezetéknek köszönhetően Fiume jelentős szerepet tölt be a kőolajfinomításban.³² A háború után az ipar jelentős károkat szenvedett, a helyreállítás jelentős forrásokat igényel. Azt láthatjuk, hogy ugyan a termelés nagyarányú visszaesésével, de a gazdasági szerkezet radikálisan átalakult, és közeledett a fejlett európai uniós országok gazdasági struktúráinak jellemzőihez, de még jelentős reformokra szorul.

Horvátországot a külföldi befektetők korábban kockázatosnak ítélték meg, és bár ez a megítélés oldódni látszik, a multinacionális cégek többsége még nincs jelen az országban, a egyes vállalatok száma és a zöldmezős beruházások értéke jelentősen alulmarad például a magyarországinak. A privatizáció szinte csak a bankszektorban és részben a szolgáltatási szektorban volt sikeres.³³

1993 és 2006 között - döntően a privatizáció keretében - a beérkezett 12,5 milliárd dollárnyi közvetlen külföldi beruházás 24%-a irányult a bankszektorba, 14%-a a távközlésbe, 9%-a a gyógyszeriparba, 7%-a a kőolajiparba. A befektetők listáját Ausztria vezeti, ezt követi Németország, az Egyesült Államok, Franciaország, Olaszország, majd Magyarország, és Hollandia. A kevés nagybefektető közt a Deutsche Telekom, a Siemens, az Ericsson, a Banca Commerciale Italiana, a Bayerische Landesbank, a francia Societe Generale, valamint a magyar MOL és az OTP említhető. A 10 legnagyobb bank közül 9 külföldi többségi tulajdonba került.³⁴

A nem túl kedvező befektetési környezet miatt a zöldmezős beruházások volumene nem kielégítő, főleg áruházak települtek az országba. A külföldi befektető sok, előre ki nem számítható akadályba ütközhet, a belföldiekkel szemben nem élvez külön jogokat. Nehezen átláthatóak az engedélyezési eljárások, drága a munkaerő, erősek a szakszervezetek, rendezetlenek az ingatlan tulajdonviszonyok, nehezen megszerezhetőek az építési és egyéb engedélyek, az eladósodottság mértéke is akadályt jelent a befektetők előtt.³⁵

Az Európai Unió és Horvátország kereskedelme jelentősen összefonódott az elmúlt években, kiváltképpen az autonóm kereskedelmi rendelkezések bevezetésétől (2002), illetve a Stabilizációs és Társulási Megállapodás kilátásától (ami csupán csak 2005-ben lépett életbe).

³¹ Horvátország magyar üzletember szemével (2006) – p. 4.

³² Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html> (2010-03-19)

³³ Horvátország magyar üzletember szemével (2006) – p. 4.

³⁴ Uo. p.5.

³⁵ Uo., p. 6-7.

4. Táblázat: Horvátország és az EU27 közötti kereskedelem mértéke (millió euró)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Export	4249,2	4474,5	5307,3	5389,3	5799,1	4508,3
Import	9480,0	10152,0	11488,7	12109,5	13322,0	9228,9
Külkereskedelmi mérleg	-5230,8	-5677,5	-6181,4	-6720,2	-7522,9	-4720,6

Forrás: Eurostat alapján (2010)³⁶

2007-ben az EU és Horvátország közötti kereskedelem mértéke elérte a 418,2 millió eurót, Horvátország legfőbb kereskedelmi partnerévé vált az EU (a külkereskedelmének 67%-át bonyolítja le a tagállamokkal). A horvát gazdaság leginkább ipari termékeket, textiltermékeket, közlekedési felszereléseket és vegyipari terméket exportál, míg cserébe ipari termékeket (főleg gépeket), személygépkocsikat és teherautókat importál. Az Európai Unió a legfőbb külföldi befektetője is az országnak, a horvát GDP 9,5%-ának megfelelő közvetlen külföldi beruházást valósított meg 2007-ben.³⁷

Horvátország politikai, társadalmi és intézményi integrációérettsége

Az integrációérettség e három dimenziójának kérdését nem érdemes szétválasztani, hiszen szorosan összefüggnek egymással. Az EU-csatlakozás politikai és intézményi feltételeinek teljesüléséről leginkább az Európai Unió Bizottsága által legutóbb, 2009. október közepén kiadott jelentéséből tájékozódhatunk.³⁸ A Bizottság megállapítja, hogy a politikai feltételek területén jelentős javulást ért el az ország, de további erőfeszítések szükségesek a bíróság és a közigazgatás reformjának területén, a korrupció elleni harcban, a kisebbségjogok védelmében, illetve a politikai menekültek visszafogadása terén.³⁹

A jogrend és a demokrácia területén jelentősen javultak az *acquis communautaire* teljes átvételéhez szükséges feltételek. Mind a parlament, mind a kormány általánosságban megfelelően működik (például a 2009 májusában tartott helyi választások rendben lezajlottak, vagy a Zágrábban meggyilkolt ügyvéd és újságíró ügye miatt azonnal leváltották a belügyminisztert, az igazságügyi minisztert és a rendőrség vezetőjét, az utódaik pedig 2009 júliusa után az új kormányban továbbra is pozíciójukban maradtak).⁴⁰

A közigazgatás területén a hiányosságok csökkentésére történtek erőfeszítések, például egy új, az általános adminisztrációs eljárásokról szóló törvényt vezettek be. Egy új posztot is létrehoztak: az adminisztrációs miniszterét, illetve felállították az Adminisztrációs Minisztériumot. A közszolgálat tekintetében jelentős hiányosságok vannak, alacsonyak a bérek (ráadásul további megszorítások voltak a válság hatásainak enyhítése érdekében, többek között létszámstopot vezettek be), illetve nem megfelelő a humán erőforrás menedzsmentje. Emellett több korrupcióellenes intézkedést és etikai elvet vezettek be, illetve javult az együttműködés a különböző közigazgatási szervek között. A szakmai, elszámoltatható és átlátható közszolgálat megteremtése azonban még hátravan.⁴¹

³⁶Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/external_trade/data/database

³⁷Európai Bizottság honlapja (2010): http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/eu_croatia_relations_en.htm (letöltés időpontja: 2010-03-20)

³⁸Horvátország előhaladási jelentése (2009): http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/hr_rapport_2009_en.pdf (2010-03-18)

³⁹A bizottsági jelentés összefoglalója (2009): http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_croatia_en.pdf, p.1. (2010-03-18), p. 1.

⁴⁰Horvátország előhaladási jelentése (2009), p. 7.

⁴¹Horvátország progress reportja (2009), p. 36.

A bírósági reform elkezdődött, számos új szabályozást vezetett be Horvátország, például egy új felvételi eljárást a bírósági alkalmazottak felvétele során. A hátralévő ügyek számát csökkentették (köztük a háborús bűnösök ügyeit is), racionalizálták a bírósági hálózatot. Ezek ellenére a kiválasztási folyamat még nem elég megfelelő, a fennmaradó ügyek száma nagy, illetve egy-egy ügy lezárása sok időt vesz igénybe.⁴²

A korrupció elleni küzdelemben is történtek előrelépések (például négy kulcsfontosságú bíróságon hoztak létre korrupciós ügyekkel foglalkozó speciális részleget, a korrupcióellenes iroda megkezdte működését), azonban a korrupció még mindig jelentős problémákat okoz a horvát gazdaság számára.

A politika elszámoltathatóságának kultúrája még nem gyökeresedett meg a horvát társadalomban.⁴³ A Transparency International korrupciós indexe szerint a 62. helyen állt, 2009-ben pedig a 66. helyre csúszott.⁴⁴ A horvát korrupciós ügyekről nap mint nap lehet hallani. Legutóbb, a legnagyobb horvát élelmiszervállalat, a Podravka négy vezetőjét vették őrizetbe. A gyanúsítottak becslések szerint 250 millió kunával (kb. 35 millió euróval) károsították meg a vállalatot (amelynek legnagyobb résztulajdonosa a horvát állam). A vezetők különböző pénzügyi visszaélésekkel próbálták meg felvásárolni maguknak a vállalat részvényeit, amihez a cég pénzét használták fel.⁴⁵

Az emberi jogok védelme széles körben biztosított, de még a végrehajtásuk, megvalósításuk területén számos hiányosság fedezhető fel, a hozzáférés az igazságszolgáltatáshoz még elég nehézkes, a börtönök személyzete hiányos. A média szabadsága, illetve a szólásszabadság területén is akadnak problémák, például egyre több olyan újságírórt ér incidens, akik a korrupciós, illetve szervezett bűnözéses ügyek felgöngyölítésével foglalkoznak. Emellett a kiadók és újságírók jelentős politikai nyomás alatt dolgoznak. A gyermekek és nők jogainak megsértésének területe javult az elmúlt évek folyamán. Ebben nagy szerepe volt az ombudsmanoknak. Ennek ellenére a nők munkahelyi helyzetéről továbbra sincsenek adatai Horvátországnak, illetve ezek hiányában nehéz biztosítani a nők egyenlőségét a munkaerőpiacon. A fogyatékkal élők jogait képviselő ombudsmani hivatal is létrejött, szerepét pedig mind a közszféra, mind pedig a vállalatok elismerik. Az új diszkrimináció elleni törvény még nagyon a kezdeti végrehajtási fázisban van, ráadásul a megszorító intézkedések veszélyeztetik a végrehajtását. A diszkriminációmentesség bírósági úton való érvényesítése még nem felel meg az uniós szabályoknak. Ezzel kapcsolatosan a kisebbségvédelem területén történtek előrelépések, például a roma kisebbség tekintetében. Ennek ellenére számos probléma maradt fent. A kisebbségek a munkavállalás területén számos akadállyal szembesülnek, többek között alulreprezentáltak a közszférában, a bírósági és a rendőrségi szervezetekben szintúgy, mint a szélesebb körű közszférában. Továbbá, a szerb kisebbség szembeni tolerancia nem megfelelő mértékű, illetve az országnak javítania kellene a roma kisebbség nem megfelelő életkörülményein.⁴⁶ Utóbbiak a társadalmi integrációérettséget jelentősen csökkentik.

A politikai menekültek visszatérése területén szintén történtek előrelépések, de nem megfelelő mértékben. Körülbelül 8000 házrekonstrukció várta magára, hogy a korábbi tulajdonosoknak biztosítsák jogaikat. Emellett nem oldották meg a nyugdíjhoz való jog kérdését sem. A kormánynak emellett biztosítania kell azt, hogy a költségvetési kiadások csökkentése nem érinti majd a menekültek hazatérésének ügyét, illetve azt a vállalását, hogy meggyorsítja ennek megvalósulását.⁴⁷

Ezen hiányok ellenére a Bizottság szerint Horvátország jó úton halad ahhoz, hogy teljesen átvegye az *acquis communautaire*-t. A javak szabad áramlása területén rengeteget fejlődött, a munkaerő és tőke szabad áramlása megfelelő mértékűnek tekinthető.

⁴² Uo. p. 36.

⁴³ Uo. p. 36.

⁴⁴ Transparency International 2009-es CPI rangsora:

http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009 (2010-03-19)

⁴⁵ HVG (2009) Korrupció miatt lemond a horvát miniszterelnök-helyettes,

http://hvg.hu/vilag/20091030_horvat_miniszterelnok_helyettes_lemondasa (2010-03-19)

⁴⁶ Horvátország előhaladási jelentése (2009), p. 37.

⁴⁷ Uo., p. 38.

A vámunió területén is jó előrehaladás könyvelhető el, a törvényi szabályozás megfelel az *acquis* követelményeinek. Azonban a 35 csatlakozási fejezetből jelenleg csupán csak 17-et sikerült teljesen lezárniuk.

A társasági törvény kapcsán a könyvvizsgálat területén még hiányosságok vannak, a szellemi tulajdonjogok védelme még nem teljes. A versenypolitika területén hiányosságok vannak a kartellek elleni fellépésben, a hajógyárak szerkezeti átalakításában. A vidékfejlesztésben pedig az Európai Unió előcsatlakozási eszközének keretén belül rendelkezésre álló források felhasználásának hatékonyságán kell javítani.

A halászat területén pedig a flotta menedzselésében, vizsgálatában és kontroljában, az állami segélyezésben és modernizálásban akadnak hiányosságok.

Többek között a közlekedés, energia és adózás területén is rengeteg tennivalója akad a horvát kormánynak. Emellett a központi jegybank teljes függetlenségét is biztosítani kellene.⁴⁸

A fentiekből következik, hogy Horvátország politikai, társadalmi és intézményi integrációérettsége még nem teljes, jelentős hiányosságok fedezhetők fel minden területen. Emellett aggodalomra adhat okot az is, hogy a horvát társadalom egyre kevésbé támogatja az európai uniós tagságot. Ez az elhúzóó csatlakozási dátumból is következik, illetve a bevezetendő reformokból is.

Összefoglalás

A jelen tanulmány célja az volt, hogy bemutassa Horvátország integrációérettségét, azt, hogy Horvátország mennyire lenne képes kihasználni az integrációból származó előnyöket, illetve minimalizálni a hátrányokat, költségeket. A gazdasági, politikai, társadalmi és intézményi aspektusok megvizsgálása után kijelenthetjük azt, hogy számos területen kell még reformokat végrehajtania ahhoz, hogy javítson integrációérettségén, amely egyébként nem mondható rossznak. A legutóbb csatlakozott két ország, Románia és Bulgária, integrációérettségét számos területen felülmúlja, ezen kívül a Nyugat-Balkán országai közül is minden téren a legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtja. Ezt mutatja az is, hogy Horvátország jár a legelőrébb a csatlakozási tárgyalások folyamatában.

Megállapítható, hogy az Európai Unió és Horvátország gazdasági folyamatai már szinkronba kerültek, illetve mindkét fél számára fontosak a köztük lévő kereskedelmi kapcsolatok. A horvát versenyképesség, illetve üzleti környezet még javulásra szorul. Habár a gazdasági feltételek a csatlakozáshoz megfelelőnek mondhatók, politikai területen (és ehhez kapcsolódóan intézményi területeken) jelentős hiányosságok akadnak. Számos emberi jogi, kisebbségvédelmi, igazságszolgáltatási probléma merül fel, amelyek sürgősen megoldásra várnak. Bizakodásra ad okot az, hogy ezeken a területeken folyamatos erőfeszítések történnek, a horvát gazdaságpolitika folyamatosan hozzájárul az integrációérettség javításához.

*

see@southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2010.

⁴⁸ Uo., p. 39-43.